

Skibotn — markeds plass og landsby

Av kulturvernkonsulenten i Troms, Ingebjørg Hage

I tidligere år (spesielt 1981), har Menneske og Miljø i Nord-Troms trekt fram fra glem-selen markedshandelen på Skibotn.

Her vil de fysiske omgivelsene som markedshandelen foregikk i bli beskrevet; markeds plassen med markedsbuer, stuer, fjøs og andre uthus. Dette kan man med ett ord betegne for byggeskikken på stedet. Artikkelen har som mål å beskrive de rike bygnings-tradisjonene i Skibotn og spesielt på Markeds plassen. For mange, særlig de yngre, er tradisjonene borte. Det er derfor viktig å gjøre dem kjent og vinne forståelse for å verne det som enda er igjen av byggemønster og bygninger. Dette kan brukes som inspirasjon for å utvikle denne delen av Skibotn til en «perle» også i framtida.

«Byggemønsteret»/ Byggemønsteret

«Markeds plassen» var både en handels plass der det i bestemte perioder hvert år ble drevet markedshandel med svært mange tilreisende, og en tett fast bosetting der det ble drevet jordbruk og erhverv av forskjellige slag.

Alt dette fant sted innenfor et område som var omlag 45 dekar stort (ca. 450 m langt og ca. 100 m bredt).

En besøkende sørfra hadde i år 1900 et innlegg i Morgenbladet der han beskriver sine inntrykk fra et besøk på Markeds plassen, og der han nevner stedet både som bosted og som handels plass:

«Inde i Lyngenfjorden ligger det usle, lille Strandsted Skibotn, en hob torvtækte, graa veirslidte Huse, Hytter og Boder. Stedet gjør fra Dampskibet et saare trist Indtryk. Det opplives alene af et par malede Husvægge, af Røgen fra Skorstenspiberne og af den friske, grønne Furuskog i Bakgrunden. Inde på det gamle, skjeve Stavelken af en kai staar gjerne en Klynge Unger fra de 10-12 fastboende Familier og stirrer utover, naar Ekspedisjonsbaaten lægger bi for Dampskibet. OG oppe ved Nøstet sees et Par smaabaade trukne på Land. Det er Skibotn til Hverdags.

Men tre gange om Aaret — i

Nobember, Januar og Marts — holdes her Market, og det ellers saa forladte Strandsted ser seg plutselig omskapt til en folksom liden Smaaby. Med Kjøbmandsvarer sprigende bag de frosne og sprukne Vindusruter eller indenfor de for Leiligheden opførte Seildugsboder. Med Ansigter stikkende frem af hver liden Kraa. Med en bestandig Stimmel af Mennesker gjennom Stedets «Storgade» og trange Smug. Og med Baade i Rad og Række trukne op paa den flade Strand.»

Vi kan regne med at denne besøkende var på Skibotn i et eller annet handelsærend på markedet. Han så antagelig derfor stedet som ekstra grått til daglig, og at markedshandelen fikk det til å blomstre opp på alle måter. Dette var sikkert også tilfelle. Det er imidlertid ingen grunn til å tro at Skibotn til hverdags var mere grå og trist enn andre tilsvarende steder inne i fjordene i Troms.

Det ble i 1867 i forbindelse med en branntakst på stedet laget et grunnriss der alle bygningene var tegnet inn. Dette grunnrisset eksisterer ikke nå. Det har heller ikke latt seg gjøre å finne andre eldre grunnriss av Markeds plassen. Det eldste kart man har er laget i 1946 av Finnmarksoppmålingen.

Det er ikke mulig å anslå hvor mange bygninger av forskjellig slag det har vært på Markeds plassen i forrige århundre, og heller ikke nøyaktig hvor de stod de man vet om. På rekonstruksjonstegninga er de bygningene med som man utifra



Bildet viser «Gata» på Markeds plassen ca. 1930. Til venstre ser vi en av de karakteristiske vippebrønnene. Langs venstre side av gata har vi Nordbye-huset, Jakob Seppolas smie og våningshus og «Hotellet». For enden av gata skimtes Rasch/Georgsens bårstue, videre har vi på høyre side Erik Seppolas hus, Pohjanen-stua og Tomas og Ida Johnsens stue.

Fotograf ukjent. Storfjord kommunes arkiv.

branntakstbeskrivelser og fotografier vet har vært på stedet. De første branntakstene som angår ei markedsbu eller vanlige folks boliger er fra 1889 eller seinere, og de første fotografiene fra så seint som ca. 1920. Rasch's bygninger har vi derimot gode beskrivelser av så tidlig som 1848.

Panteregisteret for gården Markedsplassen eller Olderelva gir også svært lite opplysninger om hvem som har bodd og bygd, eller leid grunn til markedsbu her. Det er derfor et svært tynt materiale man har for å rekonstruere det typiske miljøet for tiden før århundreskiftet. Forklaringen på den mangelfulle dokumentasjonen er i stor grad at det var en person som eide all jorda. De andre som hadde hus på markedsplassen leide grunnen og hadde i de fleste tilfeller ikke papirer på dette.

«Markedsplassen» som handelssted

Muntlig tradisjon sier at det var mange flere markedsbuer i forrige århundre enn hva det har vært i dette århundre. Men mange av dem skal ha vært små. Dette gjelder spesielt «Kåfjordbuen» som lå i nordenden av Markedsplassen.

Mathias Seppola (f. 1902) mener at de lå omtrent halvveis mellom Rasch-gården og stedet der hotellet ligger i dag. Han kan ikke huske dem, men ble fortalt hvor de hadde vært. Likeledes mener han at det hadde vært mange små buer på området mellom sjøen og Aunebuene. Her på sletta skal buene ha stått tett i tett.

Det vi imidlertid vet med sikkerhet er at det i første del av dette århundre, spesielt langs «Fjærveien» lå mange markedsbuer, med gavlen mot veien. Likeledes lå det mange buer ved nordre ende av «Gata», dvs. der «Fjærveien» og «Gata» møter hverandre. Her lå markedsbuene med langsida mot veien.

Langs denne strekninga på ca. 140 meter, lå ved århundreskiftet 15 markedsbuer. Det var i hovedsak de buene som var i bruk på den tid, og de var eid av kjøpmenn som bodde andre steder, f.eks. i Tromsø, Kåfjord og Lyngseidet. De ble vanligvis brukt bare i markedsperiodene og stod tomme resten av året.



Øvre del av Markedsplassen med fra venstre Ole Kristiansen/Tiller Hansens våningshus (som ble brukt som lærerbolig), Koths bakeri og Rasch/Georgsens «storsjå» og bårstue.

Foto: Norges Brannkasse 1937. Arkiv: Tromsø Museum, NYK.

Under markedene ble det handlet også i andre hus. Det er sagt at det da ble drevet handel i hvert et hus og i hver ei bu. I tillegg ble det satt opp seilduksboder. Det står nå igjen en eldre låve på Markedsplassen. Også i den skal det ha vært drevet handel under markedene.

Buene som lå med langsida mot «Gata» lå gavl mot gavl slik at det ble tette rekker med hus. Buene langs «Fjærveien» lå på skrå i forhold til veien og med gavlen mot den. Mellom dem ble det da smug i varierende bredder alt etter hvor tett de stod.

«Markedsplassen» som «landsby»

Tar vi årstallet 1900, så bodde det på Markedsplassen og det nærliggende området 156 personer. Dette utgjorde 30 husholdninger som bodde i 29 bolighus av forskjellig størrelse og standard. Vi vet ikke hvor mange husdyr som var tilknyttet området i år 1900, fordi tellingene er gått tapt, men 25 år tidligere var det 5 hester, 1 okse, 20 kyr, 4 kalver og 69 sauer.

På Markedsplassen var det foruten handelsbuene en tett konsentrasjon av boliger, fjøs, laer og andre bygninger som hørte til på en gård. Det var mange slike gårdsenheter som her lå tett sammen. Noen hadde bare en liten stue og kanskje en liten fjøs. Andre hadde litt større bolighus og flere uthus. På hovedgården var det mange hus for forskjellige formål og av varierende størrelse.

Markedsplassen kan i tillegg til å være en markedsplass i stor grad også kunne karakteriseres som en «landsby». Stedet ble også av beboerne kalt for «byen». Landsbypreget fikk stedet av den tette bebyggelsen og av tilknytninga til jordbruksnæringa. Her var som vi har sett mange husdyr, og potetåkerlappene lå mellom husa. For til dyra ble hentet fra markene utenfor, for de fleste ville det si fra utmarka oppover dalen.

Seinere vil vi se på hvilke hus og funksjoner disse gårdsenhetene inneholdt.

Flere av gårdene lå med våningshusets langsida mot «Gata» og med uthus og åkerlapper bakenfor. I nordre del av «Gata» lå gårdene og våningshusene tett. I sørenden var det mere luft mellom. I nordre del dannet det seg også en gårdrekke på bakken ovenfor de som lå mot «Gata». I nordenden av «Gata» lå i tillegg Rasch-gården med sine mange og store hus.

På mange av de eldre fotografiene kan en se gjerder rundt åkerlapper og engområder, og mellom enkelte gårder. Gjerdene er imidlertid tilstede på enkelte fotografier, flyttet på andre og kan så mangle helt. Det ser ut som det er løse grunder som har vært brukt. De ble satt opp på tider av året da man ville beskytte åkerlappene mot dyra. Man satte dem opp, tok dem ned og flyttet dem alt etter behov.

«Markedsplassen» må ha vært brukt svært intensivt. Her var i markedsperiodene stor handel og mye tilreisende folk. I det daglige var

her også mange mennesker og husdyr på et lite område.

Det er ingen andre steder i Troms der en på tilsvarende måte har hatt en jordbruksbefolkning som har bodd så konsentrert i dette århundre.

Befolkninga må kunne kalles en jordbruksbefolkning, selv om de neppe hadde overlevd på jordbruket alene. De var avhengig av arbeid av forskjellig slag.

Skulle man sammenligne «landsbyen» Skibotn som bebyggelse ved århundreskiftet med andre bosettinger i Troms, så må det bli et fiskevær som Mefjordvær på Senja. Der var hovednæringen fiske, med innslag av jordbruk og husdyrhold.



Nordre del av markedsplassen med Rasch-gården og Henrik Seppolas våningshus. Markedsbuene på sletta nedenfor.

Foto: ca 1910-12. Arkiv: Storfjord kommune.

Byggeskikk på markedsplassen — sammendrag for perioden 1800-1940

Svært få av de eldre bygningene på Markedsplassen eksisterer i dag. Vi er derfor avhengig av å rekonstruere byggeskikken og bygningsmiljøet på stedet.

Folkelivsgranskeren Samuli Paulaharju fra Finland besøkte Skibotn i 1920-åra og beskrev stedet kort på denne måten:

«Ringa er husen i Lyngen. Också Skibotntraktens kvänpörten och lappstugor är bara helt vanliga små grå pörten och farstukammarstugor, som hålls varma av järnspisen i dörrvrån. Det är bara brøderna Seppälä som har loftshus, somliga riktigt brädfodrade och målade på sjösidan, medan lands- och skogs-sidan står timmergrå. Många småpörten har sjöfönstret försedd med brädluckor som kan bommas för när oväder hotar.»

Bebyggelsen var i hovedsak ordnet i forhold til «Gata» og «Fjærveien» som gikk i nord-sør retning gjennom stedet. Veien kom i sør fra Skibotndalen og endte i nord opp ved sjøen og kaia. På Markedsplassen lå husa tett, spesielt i krysset der de to veiene møtes. Der var det tette rekker av hus i alle retninger og dette dannet som et «torg» eller knutepunkt der folk møttes.

Karakteristiske trekk for husa på Markedsplassen var at de var små og lave. Ser vi på et fotografi av stedet fra ca. 1910 er det bare Rasch-gården med våningshus og fjøs/låve som rager opp over de andre, både i høyde og omfang. Ser vi på fotografier fra 1930-åra er det samme tilfelle, men nå har man også «hotellet» som stikker opp over de andre taka.

Byggematerialer og konstruksjon

Alle hus var trebygg, bygd enten i lafteteknikk eller i stolpekonstruksjon. Alle hus som skulle være tette, som våningshus, fjøs, bu og markedsbu, var bygd i vanlig lafteteknikk. Bygninger som etter funksjon kunne være luftige ble bygd i stolpekonstruksjon. Det var lae, sjå, naust, pakkhus og lager for markedshandelen.

Alle hus ble bygd av materialer fra stedet. På Skibotn var det furuskog og de fleste hus ble bygd i furumaterialer. De fleste lafta hus var ukledd ved århundreskiftet. Etter hvert ble flere kledd med bord og noen ble malt, spesielt på sjøsida. Noen malte også på tømmerveggene.

Et karakteristisk trekk var at flere av de små husa kunne være bygd

sammen til en lang rekke, særlig gjaldt dette uthus. Da ble ofte fjøsen i laftekonstruksjon skjøtt på to lengder i stolpeverk slik at der ble i tillegg til fjøs, både stall og høylae. Vi har også eksempel på at man for enden av en slik lang og smal bygning kunne bygge til en del som tilhørte naboen.

Sjøhus

På Markedsplassen var det kun 3-4 bygninger som hadde direkte tilknytning til sjøen. Det var ei brygge (sjøbod), et stornaust og et vanlig naust. Stornaustet og naustet var begge bygd i stolpekonstruksjon med torvtak.

Det ser på fotografier ut som om brygga er bygd i stolpekonstruksjon. I en branntakst står det at den er bygd av «bindingsverk og tømmer». Den hadde antagelig en kjerne av lafta tømmer, noe som er svært vanlig i de nord-norske bryggene.

En annen konstruksjon som hørte til var kaia. Den gikk opprinnelig rett ut i sjøen som en pir. Båtene la da til på begge sider.

I 1920-åra ble det bygd til kai for enden av piren (landgangen), slik at planformen på hele konstruksjonen nå ble en T. Større båter enn tidligere kunne da legges til. Kaidekket ble båret av lafta kvadratiske kaikar som var fylt med stein.

bygningssminner igjen. Dette gjør at markedsplassen på Skibotn er viktig å verne som et minne om tidligere tiders handel mellom innbyggere i Norge, Sverige og Finland. I tillegg var her en stor kvensk innflytting og bosetting, spesielt på attenhundretallet.

Det er ikke mange kulturminner igjen hverken etter markedsplassen eller landsbyen på Skibotn. Litt er likevel bedre enn ingenting. Det er derfor viktig at det som har overlevd til vår tid blir tatt vare på. Verneplansskissen og den reguleringsplanen med vern som formål som skal utarbeides for området er en viktig del av arbeidet for å få sikret og tatt vare på de kulturminnene som er igjen på stedet.

Men skal miljøets egenart kunne vernes og utvikles videre er en aktiv interesse og medvirkning fra såvel eierne og brukerne som fra kommunen nødvendig for å få et vellykket resultat.

Hva ønsker vi å verne

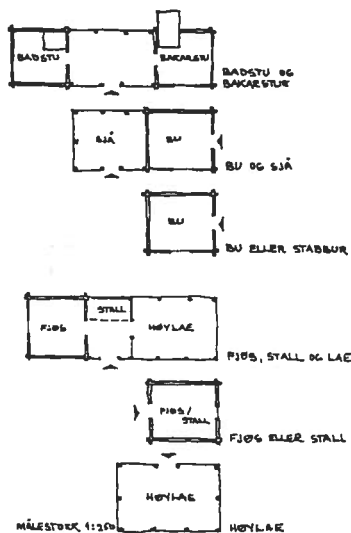
En er 40 år for seint ute til å få vernet det unike bygningsmiljøet som ble skapt på Markedsplassen i perioden 1800-1940. Store deler av dette miljøet var svært nedslitt da krigen var slutt. Enkeltelementene som utgjorde helheten ble litt etter litt borte i 1950, -60 og så seint som i 1970-åra.

Nå står det kun enkeltelementer og mindre bygningsmiljøer igjen. Selv om det totale miljøet er borte er det viktig å ta vare på fragmentene som står igjen. De har stor verneverdi i seg selv, men er også uhyre viktig som hjørnesteiner i den videre utviklinga av området. Dette fordi de områdene som inneholdt de mest interessante historiske miljøene for en stor del har fått stå ubebygde.

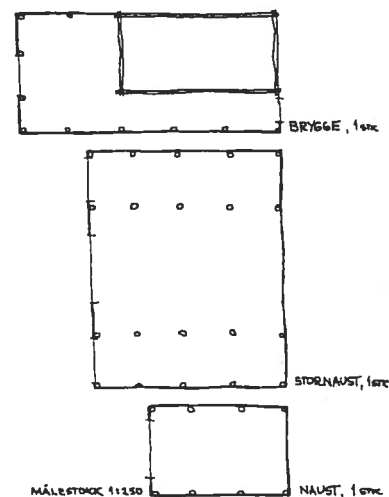
På Markedsplassen er det foruten de verneverdige bygningene flere viktige kulturlandskapstrekk som bør vernes i framtida. Disse elementene utgjorde en vesentlig del av det historiske miljøet på Markedsplassen og er også i dag med på å forme stedet:

Randsonen mellom sjø og land

Markedsplassen ble lokalisert til dette stedet mellom annet fordi det var et knutepunkt mellom sjø og land. Her kunne menneskene som



MARKEDSPlassen SKIBOTN - DIVERSE UTHUS



SKIBOTN MARKEDSPlass - HUS VED SJØEN

kom fra fjordbygdene og fra sjøen møtes med de som kom fra innlandet til markedshandel. På markedsdager lå det rekke på rekke med småbåter trekt opp på stranda. Markedsplassens fysiske og visuelle tilknytning til sjøen er viktig for dens identitet. Det må ikke foretas utfylling av fjæreområdet utenfor, da dette vil ødelegge den naturlige strandsonen og visuelt fjerne Markedsplassen fra sjøen.

Veisystemet

«Gata» og «Fjærveien» var de viktigste ferdselsårene på stedet. «Gata» var den siste delen av den gamle ferdselsveien fra «innlandet», fra Skibotndalen, Sverige og Finland. Langs «Gata» lå det både bolighus og markedsbuer. Den fungerte som en landsbygate pleier å gjøre og var det viktigste kommunikasjonsleddet mellom beboerne på stedet.

«Fjærveien» gikk fra «Gata» og ned til sjøen der båtene lå opptrekk på stranda. Fjærveiens endepunkt var kaia. Langs veiens øvre side lå Rasch-gården med alle sine hus. Langs den nedre siden lå alle markedsbuene.

Dette veisystemet, med flere avstikkere, var et av de identitetsskapende elementene på den gamle Markedsplassen. Selv om det i seinere tid er kommet flere veier i tillegg er fortsatt «Gata» og «Fjærveien» viktige deler av området, og bør være det også framover.

Randsonen mellom «gata» og bebyggelsen

Langs nordre del av «Gata» lå husa gavl mot gavl og dannet en vegg på begge sider. Mot nord lå Rasch-gårdens to borgstuer og en stor sjø og avsluttet dette rommet.

Her var det også en brønn og området fungerte som en «plass» på Markedsplassen. De fleste husa som dannet vegger i denne plassen er borte, noen få er igjen. Men hele nedre «vegg» er borte.

Ved å bygge en ny husrekke her, kunne de spesielle miljøkvalitetene som rommet mellom husene representerte gjenskapes.

Følgende bygninger er verneverdige, delvis i seg selv og delvis som del av et større miljø, Markedsplassen:

Aunebuene

Dette er de to siste markedsbuene som står igjen på Markedsplassen. De har derfor stor verneverdi ved å være de siste typiske restene etter den gamle markedshandelen.

Firma O.L. Aune i Tromsø som eier buene har drevet kjøtthandel på Skibotnmarkedet siden firmaet startet opp i 1860-åra.

Bu nr.1 er den nordligste og har samme planform som de gamle markedsbuene. Den består av en lafta del som inneholder krambu og kammers med søveloft over, og en del i stolpekonstruksjon som ble brukt som lagringsplass for varene.

Bu nr. 2 er mindre og yngre enn nr. 1 og er bygd i bindingsverk som er fylt med sagflis. Den ble brukt

Vi har endel branntakstbeskrivelser fra 1890-åra. De viser at endel hus har treflis til taktekke. Var det et hus som tidligere hadde torvtak så ble det i noen tilfeller lagt bordtak med flis direkte opp på torva.

Det er ut i fra materialet på Skibotn ikke mulig å si når flistaket ble vanlig. Antakelig skjedde det i 1880-åra.

Fra 1910 ble det lagt skiferstein på noen tak, men papp ble også brukt fra omtrent samme tidspunkt.

Tar vi for eksempel Rasch-gården, så ligger det i dag antagelig tre taktekkinger oppå hverandre på taket. Den synlige taktekkingen i dag er skiferstein. Vi vet at huset fikk skifer i 1916 og at det var treflis før det. Det vanlige var å legge skifer oppå flis, slik er det antakelig også her. Branntaksten fra 1867 viser at huset da hadde torvtak. Takets tykkelse og detaljering viser at torvtaket fortsatt ligger på under de andre tekkingene. Men selv om både flis, skifer, papp og bord var i bruk som taktekkingsmateriale, så var det likevel de torvtekte takene som dominerte, også i dette århundre.

Vinduer

Det vanligste vinduet på Markedsplassen var empirevinduet med en ramme på hver side av midtposten.

I Rasch-gården er det rokokkovinduer, og det har det nok også vært i «det gamle posthuset». Fotografier av Raschs borgstue viser også slike vinduer.

I markedsbuene har vi eksempler på at vinduene kunne være buet i øverkant.

Alle markedsbuene hadde vinduslemmer som ble slått for når de ikke var i bruk.

Men enkelte bolighus hadde også vinduslemmer. Mathias Seppola husker at de ble slått for når det var kaldt eller dårlig vær og om kvelden. De fungerte da som en type dobbeltvinduer.

Hus av villa-typen som ble bygd rundt 1920 hadde krysspostvinduer, det hadde «Reisastua» også før de ble skiftet for noen år siden.

Andre elementer på markedsplassen

Vippebrønnene var svært viktige på Markedsplassen. I første del av dette århundre var det i alt 6 stykker spredd

utover, de fleste ble brukt av flere familier i lag.

Sør for bedehuset stod en sagbukk som ble brukt av alle i «byen». En mann stod oppe på bukken, en annen stod nede på bakken og de dro så et stort sagblad mellom seg. På denne måten ble det sagt tømmer og bord til husbygginga.

Rundt om stod det stabler av lause grunder som ble satt sammen til gjerder når det var behov for å gjerde noe inn. Det kunne være for å beskytte potetåkeren, et engstykke, en hageflekk eller lignende.

Detaljer ellers

Bruk av never har stadig dukket opp i materialet om Markedsplassen. Never var selvsagt brukt som taktekkning, men det ser ut til å ha vært brukt til mye mer der det gjaldt å beskytte treverk mot fuktighet.

I de lafta kjellerne ble det brukt never mellom trestokkene og jorda.

Det ble lagt et neverlag på stokken under vinduene.

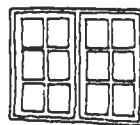
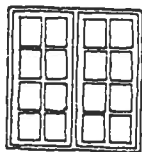
Det ble lagt never i brønnhuskonstruksjonen. Ett lag ble lagt mellom stokkene i laftinga, litt over bakken.

Jeg har funnet eksempler på slik bruk som er nevnt ovenfor på Skibotn, men jeg vet ikke hvor vanlig eller omfattende det var.

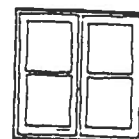
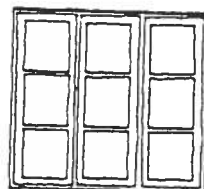
Hvorfor vern om markedsplassen

Stadig flere mennesker ønsker å ta vare på kulturminner og eldre bebyggelse. Eldre bygnings- og kulturmiljøer som har utviklet seg gjennom generasjoner er av stor betydning for lokalsamfunnets identitet og særpreg. De gir uttrykk for tidligere tiders sosiale, økonomiske og kulturelle forhold på stedet, og fører videre tradisjon og egenart.

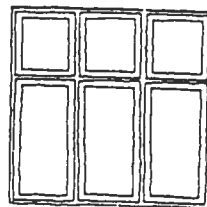
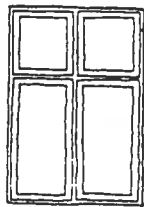
Markedsplassen på Skibotn er den eneste markedsplassen i nordre Norge, Sverige og Finland der det fortsatt er bevart markedsbuer fra den gamle markedshandelstida. Det var svært mange markedsplasser, men bare her på Skibotn er det



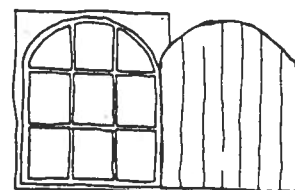
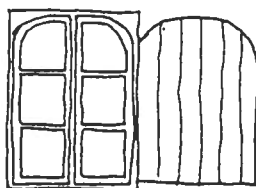
ROKOKKOVINDUER



EMPIREVINDUER

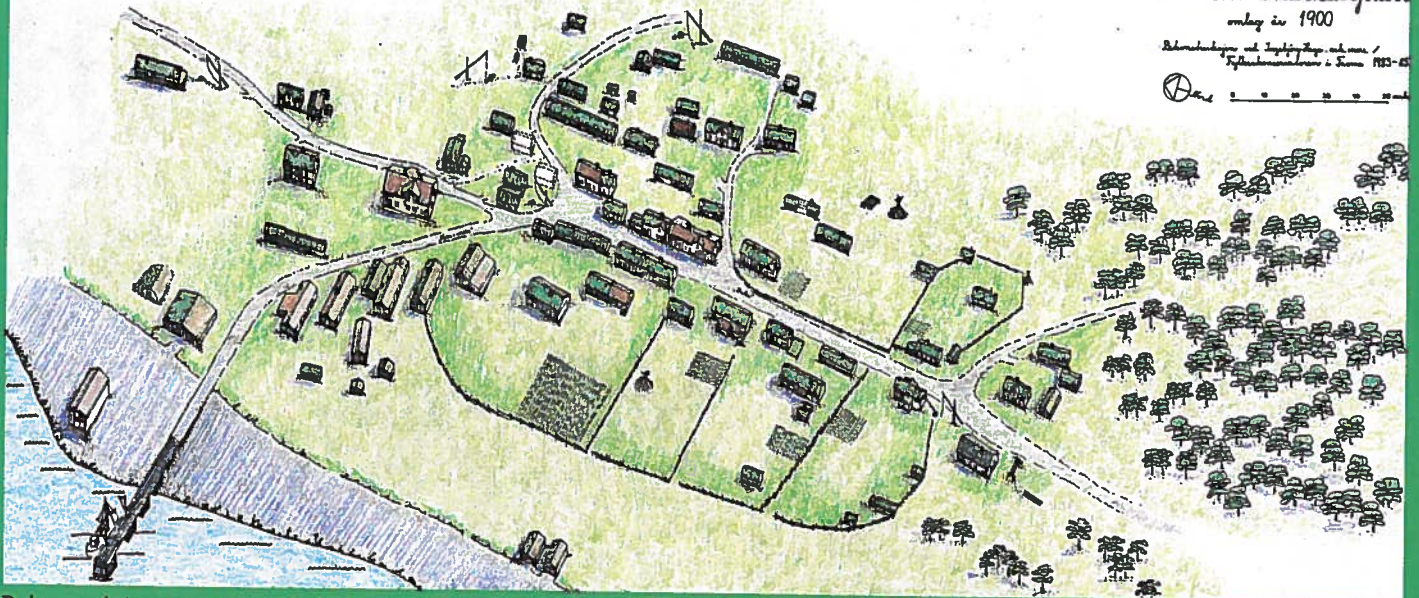


KRYSSPOSTVINDUER

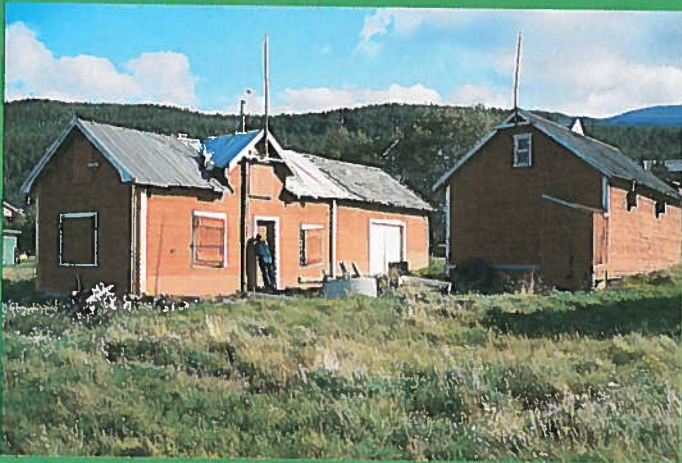


MARKEDSPLASSEN SKIBOTN - VINDUSTYPER

Tegning ved Ingebjørg Hage, 1985.



Rekonstruksjonstegning av Markedsplassen som den var ca. 1900. Anrkelig var der flere hus, men vi vet ikke hvor de sto.



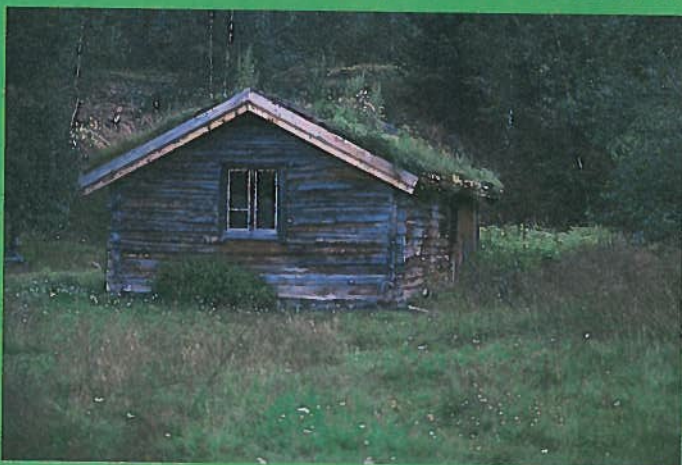
Aune-buene på Markedsplassen. Dette er de eneste bevarte markedsbuene i det nordligste Norge, Sverige og Finland. De er nå under istandsetting.

Foto: Fylkeskonservatoren i Troms, I.H. 1985.



Rasch-gården som den står i dag med det gamle posthuset, våningshuset og stabburet.

Foto: Fylkeskonservatoren i Troms, I.H. 1985.



Den gamle bua på Lullevollen i Skibotn-dalen.



Omkransa av noen av produktene, kan Håvard og Eva Britt slå fast at det går an å leve av det de alltid har drømt om — håndverksprodukter skapt i samisk tradisjon. Egen bedrift i næringsfattige Nord-Troms er resultatet.

bygningssminner igjen. Dette gjør at markedsplassen på Skibotn er viktig å verne som et minne om tidligere tiders handel mellom innbyggere i Norge, Sverige og Finland. I tillegg var her en stor kvensk innflytting og bosetting, spesielt på attenhundretallet.

Det er ikke mange kulturminner igjen hverken etter markedsplassen eller landsbyen på Skibotn. Litt er likevel bedre enn ingenting. Det er derfor viktig at det som har overlevd til vår tid blir tatt vare på. Verneplanskissen og den reguleringsplanen med vern som formål som skal utarbeides for området er en viktig del av arbeidet for å få sikret og tatt vare på de kulturminnene som er igjen på stedet.

Men skal miljøets egenart kunne vernes og utvikles videre er en aktiv interesse og medvirkning fra såvel eierne og brukerne som fra kommunen nødvendig for å få et vellykket resultat.

Hva ønsker vi å verne

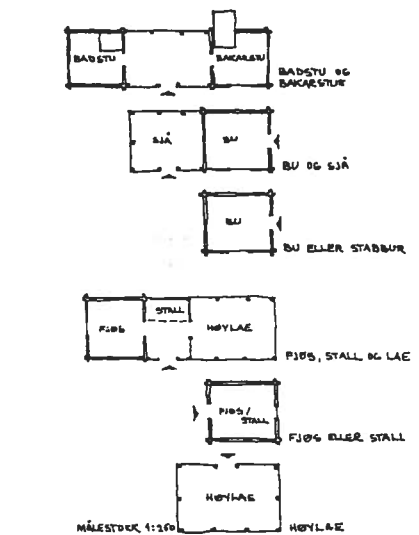
En er 40 år for seint ute til å få vernet det unike bygningsmiljøet som ble skapt på Markedsplassen i perioden 1800-1940. Store deler av dette miljøet var svært nedslitt da krigen var slutt. Enkeltelementene som utgjorde helheten ble litt etter litt borte i 1950, -60 og så seint som i 1970-åra.

Nå står det kun enkeltelementer og mindre bygningsmiljøer igjen. Selv om det totale miljøet er borte er det viktig å ta vare på fragmentene som står igjen. De har stor verneverdi i seg selv, men er også uhyre viktig som hjørnesteiner i den videre utviklinga av området. Dette fordi de områdene som inneholdt de mest interessante historiske miljøene for en stor del har fått stå ubebygde.

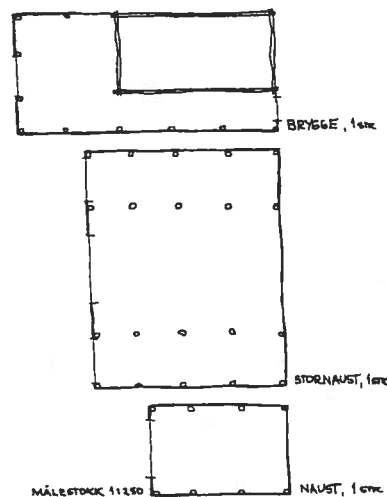
På Markedsplassen er det foruten de verneverdige bygningene flere viktige kulturlandskapstrekk som bør vernes i framtida. Disse elementene utgjorde en vesentlig del av det historiske miljøet på Markedsplassen og er også i dag med på å forme stedet:

Randsonen mellom sjø og land

Markedsplassen ble lokalisert til dette stedet mellom annet fordi det var et knutepunkt mellom sjø og land. Her kunne menneskene som



MARKEDSPlassen SKIBOTN - DIVERSE UTHUS



SKIBOTN MARKEDSPlassen - HUS VED SJØEN

kom fra fjordbygdene og fra sjøen møtes med de som kom fra innlandet til markedshandel. På markedsdager lå det rekke på rekke med småbåter trekt opp på stranda. Markedsplassens fysiske og visuelle tilknytning til sjøen er viktig for dens identitet. Det må ikke foretas utfylling av fjæreområdet utenfor, da dette vil ødelegge den naturlige strandsonen og visuelt fjerne Markedsplassen fra sjøen.

Veisystemet

«Gata» og «Fjærveien» var de viktigste ferdsselsårene på stedet. «Gata» var den siste delen av den gamle ferdsselsveien fra «innlandet», fra Skibotndalen, Sverige og Finland. Langs «Gata» lå det både bolighus og markedsbuer. Den fungerte som en landsbygategate pleier å gjøre og var det viktigste kommunikasjonsleddet mellom beboerne på stedet.

«Fjærveien» gikk fra «Gata» og ned til sjøen der båtene lå opprekt på stranda. Fjærveiens endepunkt var kaia. Langs veiens øvre side lå Rasch-gården med alle sine hus. Langs den nedre siden lå alle markedsbuene.

Dette veisystemet, med flere avstikkere, var et av de identitetsskapende elementene på den gamle Markedsplassen. Selv om det i seinere tid er kommet flere veier i tillegg er fortsatt «Gata» og «Fjærveien» viktige deler av området, og bør være det også framover.

Randsonen mellom «gata» og bebyggelsen

Langs nordre del av «Gata» lå husa gavl mot gavl og dannet en vegg på begge sider. Mot nord lå Rasch-gårdens to borgstuer og en stor sjå og avsluttet dette rommet.

Her var det også en brønn og området fungerte som en «plass» på Markedsplassen. De fleste husa som dannet vegger i denne plassen er borte, noen få er igjen. Men hele nedre «vegg» er borte.

Ved å bygge en ny husrekke her, kunne de spesielle miljøkvalitetene som rommet mellom husene representerte gjenskapes.

Følgende bygninger er verneverdige, delvis i seg selv og delvis som del av et større miljø, Markedsplassen:

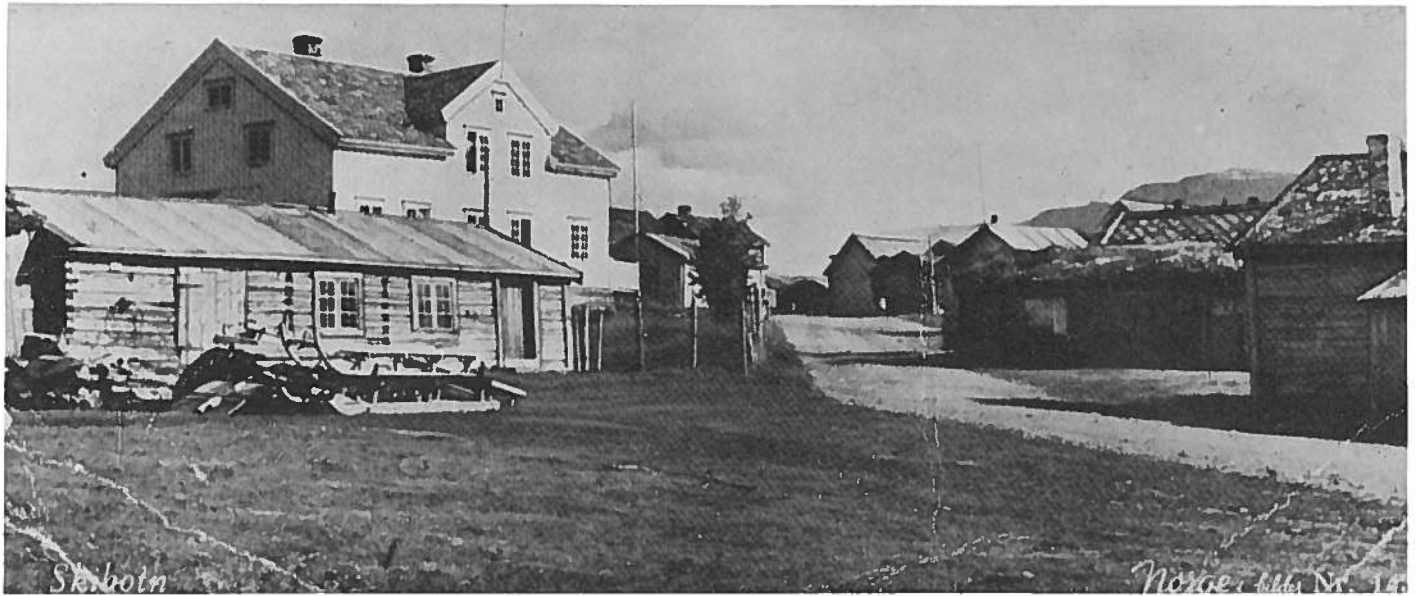
Aunebuene

Dette er de to siste markedsbuene som står igjen på Markedsplassen. De har derfor stor verneverdi ved å være de siste typiske restene etter den gamle markedshandelen.

Firma O.L. Aune i Tromsø som eier buene har drevet kjøtthandel på Skibotnmarkedet siden firmaet startet opp i 1860-åra.

Bu nr.1 er den nordligste og har samme planform som de gamle markedsbuene. Den består av en lafta del som inneholder krambu og kammers med soveloft over, og en del i stolpekonstruksjon som ble brukt som lagringsplass for varene.

Bu nr. 2 er mindre og yngre enn nr. 1 og er bygd i bindingsverk som er fyllt med sagflis. Den ble brukt



På øversiden av «Fjærveien» ligger den kvitmalté staselige Rasch-gården, på nedsiden ligger de gamle markedsbuene på rekke og rad.

Foto: Leif Tvedt, ca. 1945. Arkiv: Storfjord kommune.

som lager (pakkbod) i kjøtthandelen. Denne bua erstattet ei eldre bu som stod på samme sted. Aunebuene er nå under istandsetting.

Rasch-eiendommen

Der er nå 4 eldre hus:

- Våningshuset
- Stabburet
- Vedsjåen
- «Det gamle posthuset»

Våningshuset er et stort lafta hus i 1 1/2 etasje med ark mot sjøen. Det er panert med stående kledning og har «rokokkovinduer». Taket er tekt med skiferstein. Huset er bygd ca. 1840, er godt vedlikeholdt og brukes som bolig-hus.

Stabburet er bygd i laftekonstruksjon med bakre del i sjelerverk/-stolpekonstruksjon. Taket er tekt med skiferstein. På stabburet hang det ei stor matklokke som Erkki Seppola hadde støpt. Den ble borte under evakueringa.

Vedsjåen er bygd i stolpekonstruksjon med lafta gavletrekanter. Den har to rom og taket er tekt med bølgeblikk. Både stabburet og vedsjåen er antakelig bygd på attenhundretallet.

Det gamle posthuset har vært brukt til både posthus, skole og arrestlokale. I branntakstbeskrivelsene på attenhundretallet ble det beskrevet som «nedre borgstue».

Etter tradisjonen skal dette være det eldste huset på Markedsplassen og være flyttet fra den eldre markeds-plassen i Skibotn som lå på Nallevuoppi.

Huset er i en etasje og er lafta i tømmer, med kryssnov. Det har tidligere hatt småruta rokokkovinduer, nå har det vanlige toramsvinduer. Huset er nå kledd med stående kledning, på taket er det papp med torv under.

Beck-butikken

Dette er opprinnelig et bolighus som først ved århundreskiftet og seinere i 1930-åra ble bygd om og til, og brukt både som butikk og bolig. Huset ble for få år siden endret utvendig og har nå brunbeiset panel og vinduer uten oppdeling. Innvendig er imidlertid huset svært interessant med den lafta kjelleren i behold. Likeledes står opprinnelige vegger og tak med torv på inne i nåværende konstruksjon som er fra 1930-åra. Det er ønskelig å føre huset tilbake til tidligere utseende.

Bedehuset

Bedehuset ble først påbegynt i 1890-åra og er siden utvidet mange ganger. Det eies av «Den Læstadianske menighet i Lyngen» og er et vitne om læstadianismens framvekst og sterke stilling i området.

Huset er bygd i tømmer og er kledd og malt både utvendig og innvendig. Taket er tekt med skiferstein.

Reisastua

Huset ble bygd som bolig for de læstadianske predikantene og ble brukt når de var på «stemne» i Skibotn.

Det ble i 1970-åra bygd til Reisastua, så her er nå både toalettanlegg for bedehuset og bårerom, i tillegg til den opprinnelige funksjon.

Huset hadde opprinnelig krysspostvinduer som ble skiftet til vinduer uten oppdeling. Det er ønskelig å føre vinduene tilbake til opprinnelig type.

Jægerstad

Eiendommen ble bebygd i utkanten av Markedsplassen i 1920-åra i tidstypisk stil. Den består av våningshus, sjå, fjøs/låve og do, med flaggstang og stakittgjerde rundt. Våningshuset er i vanlig «villa-plan» i 1 1/2 etasje, panelt og kvitmalt utvendig, med skifer-tak og krysspostvinduer.

Alle husa er lite endret fra opprinnelig, og som en enhet er de kulturhistorisk verdifulle.

Skogheim

Eiendommen ble slik som den foregående bebygd i utkanten av

Markedsplassen i 1920-åra. Der har vært flere hus, men bare våningshuset og en sjå står nå.

Huset er svært tidstypisk, med «villa-plan» (korsplan), i 1 1/2 etasje og bratt røstet. Huset er i bra stand og lite endret fra det opprinnelige.

Mathias Seppolas naust

Dette er Jaako Seppolas gamle våningshus som tidligere stod på nedsiden av «Gata». Det ble flyttet å bygd om i 1950-åra. Huset har sin opprinnelige form og størrelse med ukledde tømmervegger.

Erkki Seppolas låve/fjøs

Halvparten av den gamle uthusbygningen står på sin opprinnelige

plass ved nedsiden av «Gata». Det ble bygd i stolpekonstruksjon, i 1 1/2 etasje. Det var torv på taket til på 1950-tallet da det ble lagt papp.

Alf Grapes fjøs

Fjøsen ble bygd i 1930-åra på samme tomt som Pohjanens eldre fjøs lå. Den ble bygd etter gammel tradisjon slik de minste fjøsene på Markedsplassen var i forrige århundre. Laen stod i forlengelse av den lafta fjøsen, som er bygd av saga plank med sinknov. Den hadde tidligere torvtak, nå er den papptekt.

Grapenaustet

Dette er det eneste eldre naustet på Markedsplassen. Foruten «Raschens» stornaust var der heller ikke flere naust enn dette og ett som stod ved siden av. Det vanlige

var å trekke båtene opp på stranda. Der er usikkert om naustet ble bygd på slutten av forrige århundre av Grape, eller om det er fra Pohjanens tid. Naustet er bygd i vanlig stolpekonstruksjon. Taket er nå tekt med bølgeblikk, det hadde torvtekkning til 1975.

Innholdet i denne artikkelen er omtrent identisk med deler av rapportene:

Skibotn Markedsplass —
Markedsplass og landsby.
Perioden 1800-1940.

Skibotn Markedsplass —
Skisse til verneplan.

Disse ble ferdig sommeren 1985, og skal danne grunnlaget for det videre arbeidet med en verneplan for Markedsplassen.

FRAMTID I NORD-TROMS:

Samisk brukskunst i Kvænangen

Av Geir Taarnesvik

Håvard Larsen (29), Eva Britt Jonsen Varsi (28) fra Burfjord i Kvænangen. Med fantasi inspirert av miljø og tradisjon bruker de av naturens ressurser — og skaper brukskunst av høy kvalitet.

En gammel drøm gikk i oppfyllelse da de i vår kunne flytte inn i egne arbeidslokaler. Kort tid etter ble bedriften «SAMI DOUDJIL» en realitet. Dermed gjorde Håvard og Eva Britt noe uvanlig. De ville bli i hjembygda, og de hadde tro på ei framtid der. I motsetning til andre unge nordtromsinger.

— Vi er opptatt av miljøet vårt, og opptatt av å bevare kulturen vår. Derfor er det så naturlig å bli værende på hjemsplassen vår. Det arbeidet vi lever av, bygger på gamle samiske tradisjoner, og har gitt oss forståelse av hvor viktig det er å ha et holdepunkt i sitt eget miljø, sier de to.

Interessen for produktene til Håvard og Eva Britt er stadig stigende. Hyggelig synes de det er at de til fulle er blitt respektert i Kautokeino. Det

er tross alt der en finner senteret for mye av den samiske kulturen i dag. Ikke minst når de jobber i en litt isolert tilværelse i hjembygda, synes de det er fint å få positiv respons fra et samisk kultursenter som Kautokeino.

Det var på en salgsmesse i Kautokeino at Håvard og Eva Britt for første gang høsta lovord for sine produkter — i skarp konkurranse med andre samiske brukskunstprodukter. Og for øyeblikket er Håvard med på en stor nordisk vandrestilling som skal gå over to år og presentere samisk kunst.

Etterhvert har både privatpersoner og lag begynt å interessere seg for kvænangskunstnernes vesker av sjølgarva skinn, grindvevde band, knivslirer av reinhorn og bjørkemassur, kurver fletta av bjørkerøtter — bare for å nevne noe av det Håvard og Eva Britt lager.

Men selv om alt virker såre godt for tida, har det tatt tid og selverkjenning å komme dit de er nå.

— Det var ikke lett å erkjenne sin

samiske bakgrunn, forteller Håvard og Eva Britt. — Med et miljø som stort sett ikke ville høre om sin fortid, tok det tid å forstå ting. Men da samesløyden etterhvert opptok mere og mere av arbeidstida, ble nysgjerrigheta for samisk kultur stadig sterkere. Seinere kom den politiske bevisstheten som en naturlig konsekvens av dette.

At den sjøsamiske kulturbakgrunnen ble dokumentert ble gjennom bygdeboka vi fikk, håper vi kan være med på å gjøre andre sambygdninger inneforstått med det samme.

Likevel vil begge to understreke at folk i bygda har vist fin interesse for det de produserer. — Selv om ikke så mange spør om bakgrunnen til de forskjellige produktene vi lager, har vi solgt en god del her i bygda.

Avslutter de to ungdommene i moden alder, og ser lyst på framtida i hjembygda. Håvard og Eva Britt viser at det går an å ha både drømmer og å sette dem ut i praksis — I Nord Troms! Troms! (Fargebilde side 45).